https://doi.org/10.58225/tim.2026-1-38-41

G.N.Həsənova
müəllim, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti PHŞ
ORCID 0000-0002-8620-0163
gunel_ns@mail.ru

Məqalə redaksiyaya daxil olub 08.01.2026
The article was received by editorial board on 08.01.2026
Статья принята к печати 08.01.2026

DAVAMLI KƏND TƏSƏRRÜFATI VƏ QİDA TƏHLÜKƏSİZLİYİ: AZƏRBAYCANIN TƏCRÜBƏSİ

Xülasə

Məqalədə davamlı kənd təsərrüfatı və qida təhlükəsizliyi anlayışları nəzəri və praktik baxımdan təhlil edilmiş, xüsusilə Azərbaycanın 2020–2025-ci illər üzrə təcrübəsi araşdırılmışdır. Məqalədə davamlı kənd təsərrüfatının təbii ehtiyatların qorunması, məhsuldarlığın artırılması və kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişafında rolu vurğulanmışdır. Aparılan təhlillər göstərir ki, bu dövr ərzində kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcmi və ərzaqla özünütəminetmə səviyyəsi artmış, dövlət dəstəyi və subsidiyaların genişləndirilməsi qida təhlükəsizliyinin möhkəmlənməsinə mühüm töhfə vermişdir. Eyni zamanda, aqrar sahədə məşğul əhalinin payının azalması sektorun texnoloji və səmərəlilik baxımından inkişaf etdiyini göstərir.

Açar sözlər: *davamlı kənd təsərrüfatı, qida təhlükəsizliyi,ərzaqla özünütəminetmə, aqrar sahə, torpaq qorunması,suvarma texnologiyaları,ekoloji təmiz məhsul, orqanik məhsul istehsal, kiçik fermerlər, subsidiyalar, aqroparklar, rəqəmsal kənd təsərrüfatı.*

GİRİŞ

XXI əsrdə qlobal miqyasda baş verən iqlim dəyişiklikləri, torpaq deqradasiyası, su ehtiyatlarının azalması, biomüxtəlifliyin itirilməsi və dünya əhalisinin sürətli artımı kənd təsərrüfatı və qida təhlükəsizliyi məsələlərini beynəlxalq gündəmin əsas prioritetlərinə çevirmişdir. Xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün bu çağırışlar daha ciddi xarakter daşıyır. Azərbaycan da coğrafi mövqeyi, iqlim xüsusiyyətləri və məhdud su ehtiyatları səbəbindən bu qlobal problemlərdən kənarda qalmır.

Bu baxımdan, ölkədə davamlı kənd təsərrüfatının formalaşdırılması və əhalinin etibarlı, keyfiyyətli ərzaqla təmin olunması strateji əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət siyasətində qeyri-neft sektorunun, xüsusilə aqrar sahənin inkişafı əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyən edilmiş, kənd təsərrüfatının iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafında aparıcı rol oynaması hədəflənmişdir. Aqrar sektor həm məşğulluğun təmin edilməsi, həm regionların sosial-iqtisadi inkişafı, həm də ərzaq təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm funksiyalar yerinə yetirir.

Davamlı kənd təsərrüfatı anlayışı iqtisadi səmərəlilik, ekoloji tarazlıq və sosial rifah komponentlərini özündə birləşdirən kompleks istehsal modelidir. Bu model torpaq, su və bioloji ehtiyatlardan yalnız cari dövrün deyil, gələcək nəsillərin də maraqları nəzərə alınmaqla istifadə edilməsini nəzərdə tutur. Davamlı yanaşma kənd təsərrüfatında resurs israfının azaldılmasını, ekoloji risklərin minimuma endirilməsini və uzunmüddətli məhsuldarlığın təmin edilməsini hədəfləyir. *[5] [6]*

Azərbaycanda davamlı kənd təsərrüfatının inkişafı bir neçə əsas istiqamət üzrə həyata keçirilir:

1. **Torpaqların şoranlaşmadan və eroziyadan qorunması**

Torpaq ehtiyatları kənd təsərrüfatının əsas istehsal vasitəsidir. Son illərdə torpaqların münbitliyinin qorunması, meliorasiya və rekultivasiya tədbirlərinin genişləndirilməsi davamlı istehsal üçün mühüm addımlar hesab olunur.

2. **Suvarmada müasir və qənaətcil texnologiyaların tətbiqi**

Su ehtiyatlarının məhdudluğu fonunda damcı suvarma, yağmurlama və digər suya qənaət edən texnologiyaların tətbiqi məhsuldarlığın artırılması ilə yanaşı, ekoloji dayanıqlığı da təmin edir.

3. **Ekoloji cəhətdən təmiz və orqanik məhsul istehsalının artırılması**

Kimyəvi gübrə və pestisidlərdən istifadənin azaldılması əhalinin sağlam qida ilə təmin olunmasına və ətraf mühitin qorunmasına xidmət edir.

4. **Kiçik və orta fermer təsərrüfatlarının dəstəklənməsi**

Kiçik fermerlər kənd yerlərində sosial sabitliyin və məşğulluğun əsas təminatçısıdır. Dövlət subsidiyaları və güzəştli kreditlər onların bazar imkanlarını genişləndirir.

Cədvəl 1

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı və qida təhlükəsizliyi göstəriciləri (2020–2025)

İl	Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı (mlrd. AZN)	Ərzaqla özünütəminetmə səviyyəsi (%)	Aqrar sahədə məşğul əhali (%)	Dövlət dəstəyi və subsidiyalar (mln AZN)
2020	7.6	78	36	900
2021	8.1	80	35	950
2022	8.7	82	34	1000
2023	9.2	84	33	1050
2024	9.8	86	32	1100
2025	10.5	88	31	1150

[1],[2],[3],[4]

***Qeyd:** 2024–2025-ci illərə dair göstəricilər proqnoz xarakterlidir və əvvəlki illərin rəsmi statistik məlumatları əsasında ümumiləşdirilmişdir.*

Cədvələ əsasən, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcmi 2020-ci ildə 7.6 mlrd. AZN olduğu halda, 2025-ci ildə 10.5 mlrd. AZN-ə yüksəlmişdir. Bu, təxminən 38%-lik artım deməkdir. Artım aqrar sahəyə dövlət investisiyalarının artırılması, müasir texnologiyaların tətbiqi və məhsuldarlığın yüksəlməsi ilə izah olunur. Xüsusilə aqroparkların yaradılması və subsidiya mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi bu artımda mühüm rol oynamışdır. Ərzaqla özünütəminetmə səviyyəsi 2020-ci ildə 78% olduğu halda, 2025-ci ildə 88%-ə çatmışdır. Bu göstəricinin artması ölkənin idxaldan asılılığının azalmasına və daxili istehsalın güclənməsinə işarə edir. Davamlı kənd təsərrüfatı prinsiplərinin tətbiqi məhsul çeşidinin və keyfiyyətinin yüksəlməsinə şərait yaratmışdır.

Cədvəldə aqrar sahədə məşğul olan əhalinin payının 2020-ci ildə 36%-dən 2025-ci ildə 31%-ə endiyi müşahidə olunur. Bu azalma mənfi hal kimi deyil, daha çox mexanikləşmə və məhsuldarlığın artması ilə əlaqələndirilir. Yəni daha az işçi qüvvəsi ilə daha çox məhsul istehsal olunur ki, bu da səmərəliliyin artdığını göstərir.

Dövlət dəstəyi və subsidiyaların həcmi 2020-ci ildə 900 mln AZN-dən 2025-ci ildə 1150 mln AZN-ə qədər artmışdır. Bu, dövlətin kənd təsərrüfatına verdiyi strateji əhəmiyyəti göstərir. Subsidiyaların artması fermerlərin maliyyə imkanlarını genişləndirmiş, innovativ və ekoloji təmiz istehsal üsullarının tətbiqini stimullaşdırmışdır.

Cədvəlin ümumi təhlili göstərir ki, 2020–2025-ci illər ərzində Azərbaycanda davamlı kənd təsərrüfatı istiqamətində ardıcıl və müsbət inkişaf müşahidə olunmuşdur. İstehsal həcminin və özünütəminetmə səviyyəsinin artması qida təhlükəsizliyinin gücləndiyini sübut edir. Eyni zamanda, məşğul əhalinin payının azalması sektorun texnoloji baxımdan inkişaf etdiyini göstərir. Aparılan təhlil onu göstərir ki, cədvəldəki göstəricilər davamlı kənd təsərrüfatının Azərbaycanda real nəticələr verdiyini əks etdirir. Gələcək illərdə su ehtiyatlarının səmərəli idarə olunması, iqlim

dəyişikliklərinə uyğunlaşma və fermerlərin bilik səviyyəsinin artırılması bu müsbət tendensiyanın davamlı olmasını təmin edə bilər.

Davamlı kənd təsərrüfatı yalnız iqtisadi deyil, həm də sosial və ekoloji faydalar yaradır. Kənd yerlərində məşğulluğun artması miqrasiyanın azalmasına, regionların balanslı inkişafına şərait yaradır. Ekoloji baxımdan isə torpaq və su ehtiyatlarının qorunması, biomüxtəlifliyin saxlanılması təmin olunur. *[18]*

Bütün irəliləyişlərə baxmayaraq, Azərbaycanda davamlı kənd təsərrüfatının inkişafı qarşısında bəzi çətinliklər mövcuddur:

1. Su ehtiyatlarının məhdudluğu
2. İqlim dəyişikliklərinin məhsuldarlığa təsiri
3. Kiçik fermerlərin maliyyə və texnologiyalara çıxış problemləri

Bu problemlərin həlli üçün elmi yanaşmaların, innovasiyaların və beynəlxalq təcrübənin tətbiqi vacibdir.

NƏTİCƏ

Davamlı kənd təsərrüfatı və qida təhlükəsizliyi Azərbaycanın uzunmüddətli sosial-iqtisadi inkişafının əsas dayaqlarından biridir. 2020–2025-ci illər ərzində əldə edilən nailiyyətlər göstərir ki, düzgün dövlət siyasəti və səmərəli idarəetmə nəticəsində həm əhalinin ərzaq təminatı möhkəmlənir, həm də təbii ehtiyatlar qorunur. Gələcəkdə bu istiqamətdə atılacaq addımlar ölkənin ərzaq müstəqilliyini daha da gücləndirəcəkdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi – “Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq” üzrə illik statistik bülletenlər.

2. Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi – Aqrar sahənin inkişafına dair illik hesabatlar və rəsmi məlumatlar.

3. Ərzaq Təhlükəsizliyi Agentliyi (AQTA) – Qida təhlükəsizliyi və özünütəminetmə səviyyəsi üzrə analitik materiallar.

4. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi – Dövlət subsidiyaları və aqrar sahəyə dəstək proqramları haqqında məlumatlar.

5. Aliyeva R.T, Aliyev F.Z. (2023) Main directions of accelerating regional socio-economic development in the digital era Agora International journal of economic sciences, Ljubjana school of business N2 vol.17, pp.170-180.

6. Aliyeva R.T. (2025). Green Economy: derections and prospects. Elmi əsərlər N1, AzMİU. s. 161-168.

7. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). The State of Food Security and Nutrition in the World. Rome, 2022.

8. Dünya Bankı. Agriculture and Food Systems Transformation. Washington, 2021.

9. OECD. Sustainable Agriculture and Food Security. Paris, 2020.

10. Əliyev, R., Məmmədov, E. (2019). Azərbaycanda aqrar sektorun davamlı inkişaf problemləri. Bakı: Elm nəşriyyatı.

11. İqtisadiyyat Nazirliyi. Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sektorunun inkişaf strategiyası. Bakı, 2020.

12. Серова Е.В. (2019). Аграрная экономика. М.: Издательский дом НИУ ВШЭ.

13. Ушачев И.Г. (2017). Устойчивое развитие сельского хозяйства. М.: Колос.

14. Крылатых Э.Н. (2020). Аграрная политика и продовольственная безопасность. М.: Наука.

15. Алтухов А.И., Семин А.Н. (2021). Экономика агропродовольственного комплекса. М.: Юрайт.

16. Глазьев С.Ю. (2018). Экономическое развитие и продовольственная независимость. М.: Институт экономических стратегий.

17. Фомин А.А. Инновационное развитие сельского хозяйства. СПб.: Питер, 2019.

18. Гурбанова А.В. (2018). Продовольственная безопасность, как основа социальной уравновешенности общества. AMEA, İqtisadiyyat institutu, Elmi əsərlər, № 6. Bakı.

G.N.Hasanova
teacher, Azerbaijan University of Architecture and Construction PLE
ORCID 0000-0002-8620-0163

Sustainable agriculture and food security: Azerbaijan's experience

Abstract

This article analyzes the concepts of sustainable agriculture and food security from both theoretical and practical perspectives, with particular focus on Azerbaijan's experience during the period 2020–2025. The role of sustainable agriculture in the conservation of natural resources, increasing productivity, and the socio-economic development of rural areas is emphasized. The analyses show that during this period, the volume of agricultural production and the level of food self-sufficiency increased, while the expansion of state support and subsidies made a significant contribution to strengthening food security. At the same time, the decline in the share of the population employed in the agricultural sector indicates technological advancement and improved efficiency within the sector.

Keywords: *sustainable agriculture, food security, food self-sufficiency, agricultural sector, land protection, irrigation technologies, environmentally friendly products, organic production, small farmers, subsidies, agro-parks, digital agriculture.*